

Monimuotoiset perheet ja hankalat erotilanteet Huomioita osaamis- ja toimintakeskusten kehittämiseen

Yleistä:

Perheet ovat yksilöllisiä ja erilaisia, jokaisen perheen kohdalla tulee huomioida juuri sen perheen tilanteen erityisluonteisuus.

Monimuotoisia perheitä yhdistää se, että perheillä on vahva tietoisuus omasta erityisyydestään ja normista poikkeamisesta. Tästä johtuen monissa perheissä myös erot ovat tavanomaista vaikeampia käsitellä ja niihin liittyy mahdollisesti suurempaa häpeän tai epäonnistumisen tunnetta kuin muissa perheissä. Useilla perheillä on myös aiempia negatiivisia kokemuksia palvelujärjestelmästä ja siitä, että heidän perhemuotoaan tai vanhemmuuttaan ei ole otettu palveluissa vakavasti tai heitä ei ole osattu kohdella oikein.

Nämä seikat nostavat perheiden kynnystä hakea apua omaan tilanteeseensa.

Siksi on tärkeää, että eropalvelut ovat ääneen lausutusti avoimia ja matalan kynnyksen palveluja kaikille erilaisille perheille ja että etenkin vaativampiin tilanteisiin erikoistuneissa palveluissa on **riittävästi tietoa erilaisten perheiden elämäntilanteista, niiden erityispiirteistä ja etenkin sellaisista asioista, joilla voi olla vaikutusta näiden perheiden erotilanteisiin.**

Yleisesti on myös syytä huomioida, että monimuotoisissa perheissä elämäntilanteet voivat olla perheestä riippumattomista syistä erityisen kuormittavia, mikä lisää vanhempien väsymystä ja saattaa johtaa suurempaan eroriskiin sekä mahdollisesti altistaa jaksamisen ja mielenterveyden ongelmille. Vastaavat ongelmat ovat usein pitkittyvien ja hankaloituvien erokiistojen taustalla. On tärkeää, että kaikki perheenjäsenet saavat paitsi apua erotilanteen käsittelyyn, myös oikeanlaista ja riittävää tukea omalle jaksamiselle ja tarvittaessa nopeasti ja matalalla kynnyksellä mielenterveyspalveluja sekä kriisiapua.

OT-keskuksissa toimivien ammattilaisten tulee saada riittävästi koulutusta ja tietoa eron vaikutuksista eri perhetilanteissa. Tähän paperiin on koottu pinnallinen katsaus siihen, minkälaisista asioista näissä tilanteissa voi olla kyse.

Monimuotoiset perheet -verkosto pitää lähtökohtaisesti huonona lapsettomien perheiden rajaamista kategorisesti LAPE-uudistuksen eropalvelujen kehittämisen ulkopuolelle.

Adoptioperheet:

Adoptioperheet ry:n mukaan adoptioperheissä erot ovat sillä tavalla hävetty ja vaiettu asia, ettei järjestön toiminnassa ole kertynyt tietoa eroista eikä niihin liittyvistä asioista. Adoptiolapsen kohdalla on kuitenkin huomioitava se, että lapsi on jo kertaalleen kokenut kiintymyssuhteen rikkoutumisen ja tämä tekee lapsen usein erityisen herkäksi ympäristön ja perhesuhteiden muutoksille.

Kahden kulttuurin perheet:

Kansainväliset huoltoriidat ja niiden uhka lisääntyvät. Kansainväliset liitot päätyvät eroon kantasuomalaisten solmimia liittoja useammin. Suomalaistaustaisten naisten keskimääräinen eronneisuus liitoista, jotka oli solmittu ulkomaalaistaustaisen miehen kanssa, oli 3,7 prosenttia vuonna 2016. Suomalaistaustaisten miesten eronneisuus liitoista ulkomaalaistaustaisen kanssa oli puolestaan 2,7 prosenttia vuonna 2016.

Vuonna 2016 ulkomaalaistaustaisten keskinäisten avioliittojen eronneisuusprosentti oli 2,1 prosenttia, eli matalampi kuin edellä mainituissa suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten välisissä kahden kulttuurin liitoissa. Suomalaistaustaisten keskinäisissä liitoissa tämä luku oli vielä matalampi, 1,3 prosenttia vuonna 2016. Suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten välisten avioerojen absoluuttinen määrä on kasvanut tasaisesti 1990-luvun alusta. Viimeisen kymmenen vuoden aikana kansainvälisten avioliittojen eronneisuus on laskenut hieman suomalaistaustaisilla miehillä, mutta ei niinkään naisilla. (Tilastokeskus)

Eronneisuusprosentit vaihtelevat suuresti sen mukaan, mistä maasta ulkomaalaistaustainen aviopuoliso on kotoisin. Vuonna 2016 suomalaistaustaisten naisten ja ulkomaalaistaustaisten miesten välisissä avioeroissa miehen taustamaana oli useimmiten tuntematon. Tämä johtunee osittain siitä, että miehelle ei ole saatavilla taustamatietoa hänen muutettuaan pois Suomesta pian eron jälkeen.

Vuonna 2016 suomalaistaustaisten miesten ja ulkomaalaistaustaisten naisten välisiä avioeroja oli eniten liitoissa, joissa suomalaistaustaisen miehen puolison taustamaa oli entinen Neuvostoliitto, Thaimaa tai Viro. Eron jälkeisen vanhemmuuden ja lapsen kahdenkulttuurin identiteetin tukemiseen on kahden kulttuurin liittojen erossa kiinnitettävä erityishuomiota myös sen vuoksi, että toinen vanhemmista voi muuttaa pois Suomesta eron jälkeen. Edellytykset Suomeen jäämiselle riippuvat paljolti siitä, miten vanhemmuus on jaettu liiton aikana ja miten hyvin puoliso on integroitunut Suomeen.

Korkeampien eronneisuuslukujen taustalla vaikuttavat useat eri tekijät ja perheiden erojen taustalla on paljon samoja tekijöitä kuin

kantasuomalaistenkin eroissa. Kahden kulttuurin liittojen suurempaan eronneisuuteen on kuitenkin löydettävissä muitakin syitä. Taustalla vaikuttavia syitä ovat mm. maahanmuuttoon ja integraatioon liittyvät ongelmat (esim. ulkomaalaisen puolison sosiaalisen verkoston puute ja vaikeus työllistyä), kasvatukseen liittyvät ristiriidat, sekä kaksikulttuuriseen perhe-elämään liittyvät haasteet, kuten maahanmuuton, kotoutumisen, parisuhteen ja perheellistymisen yhteenlaskettu kuormittavuus.

Kansainvälisiä piirteitä sisältävät kaksikulttuuriset erot ovat usein hankalia ja pahimmillaan erittäin kalliita yhteiskunnalle. Erityishaasteita luovat eri kulttuurien ja yhteiskuntien poikkeavat käsitykset erosta sekä maiden toisistaan poikkeava lainsäädäntö ja niiden tuntemus. Sillä, missä maassa avioeroproessi laitetaan vireille, on suuri merkitys maiden välisten mahdollisten erilaisten avioeroprosessien näkökulmasta. Myös puolisoiden välinen epätasa-arvoinen asema ja valtasuhteet erossa (esim. lupa-asioilla kiristäminen ja tiedon vääristely/pimittäminen) vaikuttavat.

Kaksikulttuurisia eroja täytyy pystyä ennaltaehkäisemään sekä tukemaan perheitä erotilanteessa ja eron jälkeisessä vanhemmuudessa. Ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen puutteen vaikutukset tulevat näkymään kokonaisuudessaan vasta viiveellä, mutta jo nyt on nähtävissä, että tuen puute perheille johtaa lasten pahoinvointiin, kalliisiin huoltoriitoihin ja pahimmillaan lapsikaappauksiin. Vuonna 2015 oli 50 lasta kaapattuna Suomesta tai Suomeen. Kaappaaja oli yhtä usein isä tai äiti (Kaapatut Lapset ry).

Uusperheet:

Uusperheiden erotilanteissa on usein kyse varsin monimutkaisesta perhesuhteiden verkostosta, jonka rakentamiseksi on tehty paljon töitä ja joka saattaa olla tasapainoltaan hauras. Siksi erotilanteisiin voi liittyä tavallista enemmän pelkoja sekä epävarmuuksia. Samalla juridiset perhesuhteet voivat olla mutkikkaita ja saman perheen lapsilla voi olla tapaamisoikeus osin tai kokonaan eri vanhempiin nähden. Samoin elatusmaksujen ja vanhemman elatuskyvyn arviointi voi olla haasteellista, jos elatusvelvollisuus toteutuu useampiin eri kodeissa ja eri toisten elatusvelvollisten kanssa eläviin lapsiin nähden.

Uusperhetilanteessa tärkeää on huomioida perheen kokonaisuus, olemassa olevat perhesuhteet sekä bonussisarusten väliset sisaruussuhteet. Usein uusperheiden erotessa päädytään tilanteeseen, jossa bonussisarukset eivät käytännössä enää tapaa toisiaan juurikaan, etenkään jos uusparilla ei ole juridisesti yhteistä lasta.

Huolto- ja tapaamisoikeuslain uudistuksen myötä myös uusperhetilanteissa tulee harkittavaksi se, tulisiko lapsella olla tapaamisoikeus bonusvanhempaansa eli onko bonusvanhemmalla ja lapsella toisiinsa lapsen ja vanhemman suhteeseen verrattava suhde. Tämä on harkittava erityisesti

lapsen edun kannalta ja aina tapauskohtaisesti, mutta etenkin jo vakiintuneissa uusperheissä tilanne on usein sellainen, että lapsen ja bonusvanhemman suhteen ei soisi katkeavan uusperheen erossa.

Sateenkaariperheet:

Sateenkaariperheet ovat eropalveluissa verrattain uusi asiakasryhmä, sillä parisuhteensa on voinut rekisteröidä vasta vuodesta 2002 ja juridinen jaettu vanhemmuus on ollut mahdollinen vasta vuodesta 2009. Vasta nämä uudistukset mahdollistivat sateenkaariperheille laajamittaisemman pääsyn kunnallisten eropalvelujen piiriin. Näin ollen kokemusta ja tietoa sateenkaariperheiden erotilanteista ei juuri eropalveluissa ole.

Sateenkaariperheiden määrä kuitenkin on lainsäädännön kehityksen ja yhteiskunnallisen keskustelun asenteiden muuttumisen myötä kasvussa, ja näiden perheiden osuus eropalvelujen käyttäjistä tulee jatkossa myös kasvamaan.

Sateenkaariperheiden erotilanteissa on erityisen tärkeää, että eroapua antavalla taholla on riittävä ymmärrys sateenkaariperheiden perhesuhteiden oikeudellisista vaikutuksista ja erilaisten perhemuotojen erityispiirteistä.

Sateenkaariperheet ry:llä on käynnistynyt vuoden 2017 alusta hankemuotoinen Perhesuhdekeskus -toiminta, jonka puitteissa kerätään tietoa sateenkaariperheiden perhesuhteiden haasteista. Sateenkaariperheitä koskevaa erityisosaamista tulee siis olemaan OT-keskusten käytettävissä Perhesuhdekeskuksen toiminnan myötä. Hankkeelta voi myös tilata koulutusta sateenkaariperheiden erotilanteista ja niiden erityishaasteista.

Erytisen haavoittuvassa asemassa sateenkaariperhe-eroissa ovat lasten suhteet niihin vanhempiin, jotka eivät ole heidän juridisia vanhempiaan, mutta ovat tosiasiallisesti toimineet heidän vanhempinaan joko alusta asti tai hyvin pitkään. Tällaisia vanhempia on sekä sateenkaariuusperheissä että nk. apilaperheissä, joissa esimerkiksi naispari ja itsellinen mies tai miespari ja itsellinen nainen saavat lapsen yhdessä. Näissä tilanteissa perheenjäsenten toimintaa voi ohjata voimakas menettämisen pelko, joka voi ilmetä erilaisilla tavoilla.

Toinen erityisen haavoittuva ryhmä ovat sukupuolenkorjauksen läpikäyneet tai sukupuolen moninaisuutta ilmentävät vanhemmat, etenkin jos ero liittyy tavalla tai toisella toisen vanhemman sukupuoli-identiteettiin. Tällöin vanhempi voi pelätä, että lapsi ei enää halua elää hänen kanssaan tai että hänellä ei ole mahdollisuutta jatkaa vanhempiana eron jälkeen. Tähän liittyy voimakkaasti myös yhteiskunnassa sukupuolen moninaisuuteen liittyvä stigma.

Sijaisperheet:

Kun sijaisperheenä toimivassa perheessä tapahtuu vanhempien välinen ero, voi kyse olla paitsi parisuhteen päättymisestä, myös toisen tai molempien vanhempien taloudellisesta toimeentulosta ja sen edellytyksistä. Samalla harkittavaksi tulee olosuhteiden muutoksen vuoksi myös lapsen sijoituksen jatkuminen. Lapsen sijoituksesta erotilanteessa päättää sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijä eli vanhemmat eivät myöskään voi sopia asiasta itsenäisesti keskenään.

Eron yhteydessä arvioidaan sitä, voiko sijoitus jatkua ja jos voi, lapsi sijoitetaan toisen sijaisvanhemman luokse. Tämänhetkisen käytännön mukaan ei ole lasta ei sijoiteta vuoroasumaan kahteen kotiin. Tämän jälkeen on lastensuojelun tiimin asia arvioida, kuinka usein on lapsen edun mukaista tavata toista sijaisvanhempaa.

Tällä hetkellä ei ole rakenteita, siihen, kuinka esimerkiksi palkkio- tai kulukorvausten osalta voidaan huomioida se, että lapsi tapaa toista sijaisvanhempaansa eron jälkeen, vaan nämä on tähän mennessä ratkaistu tapauskohtaisesti.

Kuten uusperhetilanteissa, myös sijaisperheiden kohdalla on tulevan tapaamisoikeuslain uudistuksen jälkeen harkittava, onko lapsen edun mukaista, että lapsella olisi tapaamisoikeus itselleen erityisen läheiseen henkilöön. Tällöin kyseessä voi olla myös sijaisperheen se osapuoli, jonka luokse lasta ei ole eron jälkeen sijoitettu.

Monikkoperheet:

Kaksosten, kolmosten tai nelosten syntyessä perheen arki mullistuu vielä enemmän kuin yhden lapsen syntymän kohdalla. Pikkulapsiaika on näissä perheissä hyvin kuormittava ja taloudellinen kuormitus on huomattavasti suurempi kuin niissä perheissä, joissa lapsia syntyy yksi kerrallaan. Tämä altistaa erolle, ja myös eron jälkeinen vanhemmuuden jatkaminen tilanteessa, jossa lasten kanssa on kerrallaan vain yksi vanhempi, voi olla tavanomaista kuormittavampaa.

Monikkolasten sisarussuhteet ovat usein yksilöllisillä tavoilla erityislaatuiset, mikä on syytä huomioida erityisesti sisarusten tilannetta tarkasteltaessa.

Yhden vanhemman perheet:

Nykypäivän eropalveluja ja eroauttamista koskeissa keskusteluissa vaiettu ja usein sivuutettu haaste ovat ne tilanteet, joissa toinen vanhemmista ei eron jälkeen kannu vastuuta lapsistaan, ei ole valmis tapaamaan heitä tai ottamaan heitä luokseen. Nämä tilanteet ovat huomattavasti yleisempiä kuin ne, joissa lasta pyritään toisesta vanhemmasta tietoisesti vieroittamaan.

E erityisen haastavia tilanteita pohdittaessa on syytä miettiä, kuinka tällaisissa tilanteisiin voidaan tarjota tukea sekä lastaan tapaamattomalle vanhemmalle tapaamisten käynnistämiseksi, mikäli tapaamisten katsotaan olevan lapsen edun mukaisia, että lähivanhemmalle arjen haasteista yksin selviämiseen.

Vanhemman jaksamiseen liittyvät haasteet ja etenkin yhden vanhemman perheiden työllisyyteen, taloudelliseen tilanteeseen ja arjen toimivuuteen liittyvät kysymykset vaikuttavat suoraan siihen, missä perheellä on esimerkiksi mahdollisuus asua. Lapsen asuinpaikka puolestaan vaikuttaa suoraan siihen, minkälaisia mahdollisuuksia tapaamisoikeuden toteutumiseen kulloinkin on. Nämä seikat on syytä huomioida myös eropalveluissa.

Tahatonta lapsettomuutta kohdanneet perheet:

Lapsettomuuden kokeneilla pareilla on joidenkin tutkimusten mukaan kohonnut riski eroon, mutta ilman lapsia elävillä pareilla ei lähtökohtaisesti ole pääsyä kunnallisiin eroa ennaltaehkäiseviin palveluihin tai eroavilla pareilla neuvontaan. Tätä tulisi tarkastella kokonaisuudessa uudestaan. Esimerkiksi kahden kulttuurin parit ja uusparit, joista toisella ei ole lapsia, saattavat tarvita erityistä tukea.

Monilla lapsettomuuden kokeneilla perheillä on myös lapsiperheenä kysymyksiä, jotka vaativat erityistä osaamista ja tukea myös silloin kun vanhemmat eroavat. Eryteisesti perheissä, joissa lapsi tai lapset ovat saaneet alkunsa lahjoitettujen sukusolujen avulla, voi lapsen alkuperä ja geneettisen siteen puuttuminen toisen tai molempien vanhempien kanssa nousta esiin. Osassa perheistä lapsilla ei ole tietoa omasta alkuperästään ja tämän tiedon saaminen tai sen tapa voi vaarantua erotilanteessa. Vanhemmilla voi olla myös säilössä yhteisomistuksessa olevia sukusoluja tai alkioita, joiden tuhoamisesta, tulevasta käytöstä tai jatkosäilytyksen maksuista voi syntyä kiistaa.

Lisätietoja:

Anna Moring
Projektipäällikkö
Monimuotoiset perheet -verkosto
Kaikkien perheiden Suomi –hanke
050 375 0832
anna.moring@monimuotoisetperheet.fi

Monimuotoiset perheet -verkosto on kymmenen suomalaisen perhejärjestön yhteistyöverkosto, johon kuuluvat Adoptioperheet ry, KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry, Lapsettomien yhdistys Simpukka ry, Familia ry, Perhehoitoliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Suomen Monikkoperheet ry, Suomen nuoret lesket ry, Suomen Uusperheiden Liitto ry ja Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry.

Puheenvuoro
8.2.2018

7(7)